

ШАПІРО

Вікторія Сергіївна
shapiro_viktoriya@mail.ru

УДК 347.736/.738.05(4)

ТУРУК

Наталія Вікторівна
nturuk@mail.ruЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ
БАНКРУТСТВА ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ТА
ЗАРУБІЖНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТMEASURES TO PREVENT BANKRUPTCY
BY NATIONAL AND INTERNATIONAL
LAW: COMPARATIVE LEGAL ASPECT

ст. викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки, Сумський державний університет

студентка, Сумський державний університет

Стаття містить комплексне дослідження заходів щодо запобігання банкрутства суб'єктів підприємництва. У статті здійснено аналіз положень національного та зарубіжного законодавства, що регулюють правові відносини щодо відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. Внесено пропозиції щодо удосконалення правового регулювання недопущення визнання боржника банкрутом.

Статья содержит комплексное исследование мероприятий по предотвращению банкротства субъектов предпринимательства. В статье осуществлен анализ положений национального и зарубежного законодательства, регулирующие правовые отношения по восстановлению платежеспособности должника или признанию его банкрутом. Внесены предложения по совершенствованию правового регулирования недопущения признания должника банкрутом.

This article contains a comprehensive study of measures to prevent the bankruptcy of business entities. The article analyzes the provisions of national and international laws governing the legal relationships to restore the solvency of the debtor or bankruptcy. The article contains proposals for improving the legal regulation to prevent bankruptcy.

Ключові слова: банкрутство підприємств, заходи запобігання банкрутства, відновлення платоспроможності боржника

Ключевые слова: банкрутство предприятий, меры предотвращения банкротства, восстановление платежеспособности должника

Keywords: bankruptcy of enterprises, bankruptcy prevention measures, restoring solvency of the debtor

ВСТУП

Перехід до ринкових умов господарювання спричинив банкрутство та ліквідацію багатьох українських підприємств, а деяких з них поставив на межу банкрутства. Досвід країн з розвинутою ринковою економікою засвідчує, що ліквідація навіть одного окремого суб'єкта господарської діяльності призводить до негативних наслідків не тільки для нього та його кредиторів, але і для всього суспільства в цілому. Саме тому в Україні було створено систему засобів попередження банкрутства підприємства, що спрямована на недопущення визнання боржника банкрутом в разі виявлення ознак неплатоспроможності. За таких умов здійснення порівняльного аналізу законодавчо визначених засобів попередження банкрутства має призвести до встановлення можливих недоліків національного законодавства в контексті даного питання та удосконалення правового регулювання щодо можливості недопущення визнання боржника банкрутом.

В ході дослідження були досліджені праці щодо заходів попередження банкрутства підприємства таких вчених, як: Аверкіна Ю.О., Виговська В.В., Стельмашук Ю.А., Степанов В.В. та ін., а також нормативно-правові акти національного та зарубіжного законодавства, відповідно до яких здійснюється правове регулювання досліджуваного питання.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні господарсько-правових засобів попередження банкрутства в Україні та інших країнах.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При проведенні дослідження використовувались загальнонаукові й діалектичні методи пізнання: системно-структурний, діалектичний, порівняльно-правовий, метод наукового дослідження – прогнозування.

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні в умовах економічної нестабільності, ринкових перетворень, причиною яких є неспроможність суб'єкта підприємництва, часто

виникає необхідність порушення справи про банкрутство, адже ринкова економіка висуває високі вимоги до діючих суб'єктів господарювання.

На законодавчому рівні визначені поняття, методи, передумови такого явища, як банкрутство, хоча історія розвитку української процедури банкрутства досить нетривала.

Відповідно до ст. 209 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року № 436-IV (далі – ГК) у разі нездатності суб'єкта підприємництва після настання встановленого строку виконати свої грошові зобов'язання перед іншими особами, територіальною громадою або державою інакше як через відновлення його платоспроможності цей суб'єкт (боржник) відповідно до ч. 4 ст. 205 ГК України визнається неспроможним. Нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування визначеної судом ліквідаційної процедури вважається банкрутством [1].

Сучасні правові системи для початку процедури банкрутства переважно застосовують критерій неплатоспроможності, що означає нездатність боржника вчасно виконати свої зобов'язання перед кредиторами, у результаті чого можна припустити, що активи такої особи перевищують пасиви. Англійське, французьке законодавство певною мірою базується на недостатності ліквідних активів боржника, а в Німеччині поряд з критерієм неплатоспроможності використовується і критерій неоплатності – «надлишкова заборгованість», який є додатковою підставою для провадження у справі про банкрутство та підставою для вибору конкретної процедури – ліквідаційної чи реабілітаційної [2, с. 26].

У законодавстві Російської Федерації можна зустріти визначення терміну банкрутства у такому вигляді:

1) як синонім терміну «неспроможність»;

2) як окремий випадок неспроможності, коли посадова особа або громадянин-засновник (власник) неплатоспроможного боржника вчиняє злочин, який завдає шкоди кредиторам. Закон Російської Федерації «Про неспроможність (банкрутство)» виділяє два види такого банкрутства – умисне банкрутство та фіктивне банкрутство [3, с. 106].

У США інститут неспроможності відбиває традиції звичаєвого права. Хоча законодавство про банкрутство у цій країні є виключно федеральним, багато положень, пов'язаних з регулюванням відносин майнового характеру між боржниками та кредиторами (наприклад, виключення майна зі сфери, яка підлягає реалізації з метою задоволення претензій кредиторів), захисту прав кредиторів, містяться також у законодавстві окремих штатів [4].

Зважаючи на проведені дослідження щодо визначення поняття «банкрутства», зазначимо, що воно вживається як правова, економічна категорія. При цьому на законодавчому рівні закріплено поняття «банкрутство», а також передбачені заходи щодо запобігання банкрутству суб'єктів підприємництва, процедури, що застосовуються до

неплатоспроможного боржника, відповідальність за порушення законодавства про банкрутство.

Характерними ознаками фінансової кризи підприємства є скорочення попиту на його продукцію і, як наслідок, зниження обсягів виробництва, зростання заборгованості постачальникам, держбюджету та банкам, затримки з виплатою заробітної плати працівникам [5].

Деякі науковці, в тому числі В.В. Виговська, Ю.А. Стельмашук, визначають, що фактори кризового розвитку діяльності підприємств можуть бути як зовнішні, так і внутрішні. Наприклад, до зовнішніх можна віднести: соціально-економічні фактори, ринкові фактори, інші зовнішні фактори [6, с. 52]. До внутрішніх факторів кризового розвитку відносяться виробничі, інвестиційні, фінансові [7, с. 80].

Самим законодавством не визначені причини можливості визнання підприємства банкрутом, але передбачені наслідки визнання підприємства банкрутом. На нашу думку, потребує також детальне вивчення причин виникнення банкрутства з правової точки зору, що у свою чергу, допомогло б у розробці конкретних шляхів недопущення банкрутства. Це є вкрай необхідним, особливо в сучасних умовах, оскільки на сьогодні більшість українських підприємств характеризується майже однаковим колом проблем.

Особливої уваги заслуговують заходи запобігання банкрутства, оскільки саме завдяки їх втіленню є можливість недопущення визнання банкрутом підприємства, що надасть забезпечити господарську діяльність як самого підприємства, так і ринкової економіки України в цілому. Слід зазначити, що на відміну від попередньої редакції Закону «Про банкрутство», положення якого регулювали головним чином процедуру визнання боржника банкрутом, Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 1 січня 2000 р. закріплює норми, спрямовані на запобігання банкрутству, що вказує на зміну орієнтирів держави стосовно такого важливого ринкового інструменту, яким є банкрутство, а саме: в першу чергу недопущення набуття статусу банкрута підприємством.

Законодавством передбачено два види позасудових процедур, які можуть провадитися з метою запобігання банкрутству: фінансова допомога і відновлення платоспроможності боржника (досудова санація).

Так, ч. 1 ст. 211 ГК України засновники (учасники) суб'єкта підприємництва, власник майна, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, у межах своїх повноважень зобов'язані вживати своєчасних заходів щодо запобігання його банкрутству.

Ч. 2 ст. 211 ГК України визначено, що власники майна державного (комунального) або приватного підприємства, засновники (учасники) суб'єкта підприємництва, що виявився неплатоспроможним боржником, кредитори та інші особи в межах заходів

щодо запобігання банкрутству вказаного суб'єкта можуть подати йому фінансову допомогу в розмірі, достатньому для погашення його зобов'язань перед кредиторами, включаючи зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), та відновлення платоспроможності цього суб'єкта (досудова санація) Додаткові умови проведення досудової санації державних підприємств передбачені ч. 4 ст. 211 ГК України та п. 4 ст. 5 Закону. Вони полягають у тому, що досудова санація державних підприємств провадиться за рахунок коштів державних підприємств та інших джерел фінансування. Обсяг коштів для проведення досудової санації державних підприємств за рахунок коштів Державного бюджету України щорічно встановлюється законом про Державний бюджет України [1].

Можливість застосування досудової санації боржника була передбачена й у попередній редакції Закону, однак вона не містила чіткого визначення поняття цієї процедури і порядку її здійснення, та й межі застосування досудової санації обмежувалися лише справами про банкрутство державних підприємств.

Розглянемо міжнародний досвід щодо регулювання банкрутства підприємств.

Закон про банкрутство у США забезпечує широкі можливості для реалізації інтересів боржника, суттєвим чином обмежуючи права кредиторів. Для того, щоб боржник вирішив свої фінансові труднощі самостійно, не вдаючись до формальних процедур, йому дозволяється продовжувати ведення комерційної діяльності (навіть якщо компанія знаходиться у стані неплатоспроможності або якщо її статутний капітал зменшився на визначену суму). В Австралії процедура банкрутства застосовується тільки до фізичних осіб, а для неспроможних організацій – тільки процедура зовнішнього управління або ліквідації. Оголошення суб'єкта банкрутом може здійснюватися як самостійно, так і кредитором [8, с. 37].

У Канаді поширеною альтернативою є укладання договору між кредитором і боржником про погашення останнім частини боргу («Угоди про погашення боргу») протягом встановленого сторонами терміну, за умови повного списання заборгованості. Якщо заборгованість боржника становить від 5000 до 75000 дол. США (до цієї суми не включається зобов'язання за іпотекою нерухомості, що є єдиним місцем проживання) він має право на пропозицію про укладання такої угоди. У випадку, коли протягом 45 днів кредитор не приймає угоди, то починається процедура банкрутства.

У Німеччині діє закон, прийнятий у 1994 р., що вступив у дію 1999 р. Проведення у справі про банкрутство починається з єдиної процедури *Insolvenzverfahren*, яка пізніше трансформується в реорганізаційну або ліквідаційну. Згідно з німецьким законодавством протягом 21 дня боржник повинен відновити свою платоспроможність [9].

Заслуговує уваги правове регулювання банкрутства в одній з країн-сусідів Республіки Білорусь. Прийнятий Закон Республіки Білорусь

«Про економічну неспроможність (банкрутство)» від 13 липня 2012 року безпосередньо є одним з головних нормативно-правових актів регулювання господарських відносин у сфері банкрутства. Ст. 17 зазначеного Закону визначені заходи щодо недопущення економічної неспроможності (банкрутства). окремою статтею визначено можливість фінансової допомоги боржнику. Уряд Республіки Білорусь має право в порядку, встановленому законодавчими актами, надавати відстрочку виконання цивільно-правових зобов'язань (мораторій) юридичним особам і індивідуальним підприємцям з метою забезпечення умов для їх стабільної та ефективної господарської (економічної) діяльності [10].

Однією з пострадянських країн є також Російська Федерація, в якій також виділені нормативно-правові акти щодо банкрутства. Одним з них є Федеральний Закон «Про неспроможність (банкрутство)». Зауважимо, що зазначеним Законом недостатньо приділено уваги заходам щодо недопущення економічної неспроможності. В розділі Другому «Попередження банкрутства» виділено лише дві статті щодо таких заходів.

Відповідно до ст. 31 Федерального Закону «Про неспроможність (банкрутство)» засновниками (учасниками) боржника, власником майна боржника – унітарного підприємства, кредиторами та іншими особами в рамках заходів з попередження банкрутства боржникові може бути надана фінансова допомога в розмірі, достатньому для погашення грошових зобов'язань та обов'язкових платежів і відновлення платоспроможності боржника (санація). Надання фінансової допомоги може супроводжуватися прийняттям на себе боржником або іншими особами зобов'язань на користь осіб, які надали фінансову допомогу [11].

Отже, в порівнянні з українськими нормативно-правовими актами та міжнародним законодавством існують певні відмінності, а саме:

1. В Австралії процедура банкрутства застосовується тільки до фізичних осіб, а для неспроможних організацій – тільки процедура зовнішнього управління або ліквідації, в Україні до обох видів суб'єктів господарювання застосовується тільки процедура банкрутства.

2. Законодавством США визначено, що якщо заборгованість боржника становить від 5000 до 75000 дол. США він має право на пропозицію про укладання угоди щодо погашення. У випадку, коли протягом 45 днів кредитор не приймає угоди, то починається процедура банкрутства. Національним законодавством не визначені строки протягом, яких така угода укладається, лише ст. 6 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» визначено, що згода між боржником і кредитором (кредиторами) щодо проведення санації боржника до порушення провадження у справі про банкрутство може бути досягнута як до, так і після виникнення заборгованості боржника.

3. Німецьким законодавством визначено, що протягом 21 дня боржник повинен відновити свою платоспроможність. Тобто, визначено самостійність

підприємства як при відновленні платоспроможності, так і при повідомленні до суду про його банкрутство, в разі нездійснення такого повідомлення застосовується правова відповідальність. В Україні відсутній такий порядок та вигляд визначення підприємства банкрутом, що наділяв даний суб'єкт більшою правовою самостійністю та відповідальністю.

4. Досить детально визначені заходи запобігання банкрутства підприємства в білоруських нормативно-правових актів, а саме визначені: повноваження осіб, що визначені законодавством для проведення досудового оздоровлення; заходи щодо відновлення платоспроможності підприємства (виділення юридичним особам і індивідуальним підприємцям бюджетних коштів для погашення заборгованості перед кредиторами, укладення договорів позики (кредитних договорів), погашення кредиторської заборгованості за рахунок інших джерел; надання кредитів, бюджетних позичок, субсидій, інших видів фінансової допомоги в порядку, встановленому законодавством); окремою статтею визначено можливість фінансової допомоги боржнику та її порядок надання. В Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та Господарському кодексі України не досконало визначені заходи щодо попередження банкрутства, порядок їх здійснення та надання фінансової допомоги, а також повний перелік осіб, які можуть здійснювати дані заходи, як це передбачено Законом Республіки Білорусь «Про економічну неспроможність (банкрутство)».

У зв'язку з цим, на наш погляд необхідно усунути такі прогалини національного законодавства щодо заходів запобігання банкрутства підприємства є наступні: ненадання господарським законодавством України визначення поняття «заходів щодо запобігання банкрутства підприємства». Вирішення такої проблеми можливе шляхом закріплення на законодавчому рівні цього поняття, що могло б в подальшому сприяти унеможливленню порушення порядку відновлення платоспроможності підприємства як боржником, так і кредитором; чинна редакція Закону передбачає лише поняття «досудова санація» без конкретизації дій такої стадії процесу, що потребує вдосконалення правових норм для встановлення способів та засобів відновлення платоспроможності боржника; відсутність нормативного акту, який визначав би умови та порядок проведення досудової санації підприємств, які не належать до держаних.

ВИСНОВКИ

З урахування вище зазначеного, можна дійти висновку про те, що при визнанні підприємства банкрутом та використання засобів запобігання банкрутства залишився перелік питань, які потребують вирішення. Таким чином, необхідність вдосконалення національного законодавства з кожним роком набуває більшої актуальності, що пов'язане з підвищенням рівня банкрутств підприємств в Україні.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р., № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
2. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права / Г.Ф. Шершеневич. – М.: Статут. – 1992. – 112 с.
3. Степанов В.В. Несостоятельность (банкрутство) в России, Франции, Англии, Германии / В.В. Степанов. – М.: Статут. – 1999. – 208 с.
4. Аверкіна Ю.О. Підходи до визначення терміна «банкрутство» [Електронний ресурс] / Ю.О. Аверкіна. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/27968/1/Averkina.pdf>.
5. Шатрук Б. Тенденції банкрутства підприємств в Україні: причини та наслідки [Електронний ресурс] / Б. Шатрук. – Режим доступу: <http://www.bsfa.edu.ua/files/konf2013/89.pdf>.
6. Виговська В.В. Малий бізнес України: сучасний стан і тенденції розвитку / В.В. Виговська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №1. – С. 59-64.
7. Стельмашук Ю.А. Методи діагностики фінансового стану і схильності підприємства до банкрутства // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 78-86.
8. Цар О. Світовий досвід оздоровлення неплатоспроможності підприємств та можливості застосування в Україні / О. Цар // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 2 (41). – С. 34-42.
9. Insolvencies in Europe 2011/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.creditreform.de/Deutsch/Creditreform/Presse/Archiv/Insolvenzen_Europa/2011-12/Insolvencies_in_Europe_2011-12.pdf.
10. Об экономической несостоятельности (банкротстве): Закон Республики Беларусь от 13.07.2012 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://belarus.ahk.de/fileadmin/ahk_belarus/Dokumente/Rechtsakte/Gesetz_Nr_415-Z_vom_13_07_2012.pdf
11. О несостоятельности (банкротстве): Федеральный Закон РФ от 26.10.2002 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/popular/bankrupt/58_2.html#p1357